

**KU PEŁNI
ROZWOJU**

Dariusz Adamczyk

KU PEŁNI ROZWOJU

Spółeczno-formacyjne
implikacje w myśli
Pawła VI

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Recenzenci

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz
ks. dr hab. Stefan Radziszewski

Redakcja

Elżbieta Wiater

Redakcja techniczna

Dariusz Adamczyk

Imprimatur

Za zezwoleniem Kurii Diecezjalnej w Radomiu
z dnia 5 lutego 2020 roku (L. dz. 129/20)

Biskup Radomski – Henryk Tomasik
Wicekanclerz Kurii – ks. Marek Fituch
Cenzor – ks. dr Jarosław Wojtkun

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów

L.dz. 92/2021, Tyniec, dnia 29.06.2021 r.

† Szymon Hiżycki OSB, opat tyniecki

ISBN 978-83-8205-106-3

Wydanie drugie – Kraków 2021

© Copyright by Dariusz Adamczyk

© Copyright by Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków

tel. (012) 688-52-90; tel/fax (12) 688-52-91

e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl

www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

druk@tyniec.com.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wstęp.....	31
Rozdział I	
O godziwym przekazywaniu życia ludzkiego (<i>Humanae vitae</i>)	39
1. Zagadnienie miłości małżeńskiej	41
2. Zasady odpowiedzialnego rodzicielstwa	44
3. Ład i podwójna funkcja znaku stosunku małżeńskiego	50
4. Zasady odnośnie do sztucznej kontroli urodzin oraz dopuszczalności stosowania środków leczniczych oraz korzystania z okresów niepłodności	55
Rozdział II	
O rozwoju ludzkich społeczności (<i>Populorum progressio</i>)	63
1. Rozwój jako prawo i obowiązek – ku życiu bardziej godnemu człowieka.....	65
2. Pomoc ludom mniej zamożnym w duchu solidarności – ku cywilizacji miłości	75
Rozdział III	
O zaangażowaniu na rzecz pokoju (<i>Mense maio, Christi Matri Rosarii, Recurrrens mensis october, Nobis in animo</i>).....	87
1. Pokój – dar i zadanie	89
2. Nieustanne budowanie pokoju	95

Rozdział IV

O wartości działalności i odnowy Kościoła

(*Ecclesiam suam, Paterna cum benevolentia, Postrema sessio*)..... 107

1. Ku pełniejszej samoświadomości 109
2. Ku pokornej doskonałości chrześcijańskiej..... 112
3. Ku dialogowi..... 117
4. Ku pojednaniu 127

Rozdział V

O obecności Chrystusa w Eucharystii (*Mysterium fidei*) 135

1. Eucharystia jako tajemnica wiary (*Mysterium fidei*) 136
2. Uobecniająca ofiara Mszy św. 138
3. Substancjalna obecność Chrystusa..... 142
4. Cud przeistoczenia 144

Rozdział VI

O radości życia chrześcijańskiego (*Gaudete in Domino*)..... 149

1. Potrzeba radości i troska o jej doznawanie 150
2. Biblijna perspektywa radości chrześcijańskiej..... 154
3. Ku pełni radości 162

Rozdział VII

O integralnej perspektywie dzieła ewangelizacji

(*Evangelii nuntiandi, Quinque iam anni*) 169

1. Zadanie Chrystusa i Kościoła 171
2. Zakres pojęciowy oraz istota treści..... 179
3. Sposoby i środki..... 186
4. Odbiorcy..... 193

Rozdział VIII

O sensie celibatu kapłańskiego (*Sacerdotalis caelibatus*) 201

1. Znaczenie celibatu w aspekcie chrystologicznym,
eklezjologicznym i eschatologicznym..... 203
2. Celibat w kontekście wartości ludzkich 210
3. Perspektywy formacji kapłańskiej 213

Rozdział IX

O istocie życia zakonnego (<i>Evangelica testificatio</i>).....	221
1. Dynamizm życia a zobowiązania rad ewangelicznych.....	222
2. Specyfika życia – ku duchowemu wzrastaniu	229

Rozdział X

O wartości kultu maryjnego (<i>Signum magnum, Marialis cultus</i>).....	237
1. Maryja wzorem w oddawaniu czci Bogu.....	238
2. Miejsce wspomnień Maryi w roku liturgicznym	244
3. Zasady odnowy kultu maryjnego.....	247
4. Różaniec – zbawienna forma pobożności.....	252
Zakończenie	259

Wykaz skrótów

- CV BENEDYKT XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, Rzym 2009.
- DA SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, Rzym 1965.
- DFK SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, Rzym 1965.
- DK SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, Rzym 1965.
- DM SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*, Rzym 1965.
- DWR SOBÓR WATYKAŃSKI II, Deklaracja o wolności religijnej *Dignitatis humanae*, Rzym 1965.
- DZ SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, Rzym 1965.
- EN PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Evangelii nuntiandi*, Rzym 1975.
- ES PAWEŁ VI, Encyklika *Ecclesiam suam*, Rzym 1964.
- ET PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Evangelica testificatio*, Rzym 1971.
- FC JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Rzym 1981
- GD PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Gaudete in Domino*, Rzym 1975.
- HV PAWEŁ VI, Encyklika *Humanae vitae*, Rzym 1968.
- KDK SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, Rzym 1965.

- KK SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, Rzym 1964.
- KKK *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- KL SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o Liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, Rzym 1963.
- KO SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei verbum*, Rzym 1965.
- KPK *Kodeks prawa kanonicznego*, Rzym 1983.
- LR JAN PAWEŁ II, List do rodzin *Gratissimam sane*, Rzym 1994
- MC PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Marialis cultus*, Rzym 1974.
- MF PAWEŁ VI, Encyklika *Mysterium fidei*, Rzym 1965.
- NA PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Nobis in animo*, Rzym 1974.
- PB PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Paterna cum benevolentia*, Rzym 1974.
- PG *Patrologiae cursus completus. Series Graeca I-CLXI*, wyd. J.P. MIGNE, Paris 1857-66.
- PL *Patrologiae cursus completus. Series Latina I-CCXVII*, Indices I-IV, wyd. J.P. MIGNE, Paris 1878-90.
- PP PAWEŁ VI, Encyklika *Populorum progressio*, Rzym 1967.
- QiA PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Quinque iam anni*, Rzym 1970.
- SC PAWEŁ VI, Encyklika *Sacerdotalis caelibatus*, Rzym 1967.
- SM PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Signum magnum*, Rzym 1967.
- SRS JAN PAWEŁ II, Encyklika *Sollicitudo rei socialis*, Rzym 1987.

Bibliografia

I. Źródła podstawowe

a) Pismo Święte

Biblia Jerozolimska. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, oprac. i tłum. ZBIOROWE, Poznań 2006¹.

Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi, tłum. R. POPOWSKI, M. WOJCIECHOWSKI, Warszawa 1997.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, oprac. i tłum. ZBIOROWE, Poznań–Warszawa 1980³.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, red. M. PETER (Stary Testament), M. WOLNIEWICZ (Nowy Testament), Poznań 2008.

b) Dokumenty Pawła VI

PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Evangelica testificatio*, Rzym 1971.

– Adhortacja apostolska *Evangelii nuntiandi*, Rzym 1975.

– Adhortacja apostolska *Gaudete in Domino*, Rzym 1975.

– Adhortacja apostolska *Marialis cultus*, Rzym 1974.

– Adhortacja apostolska *Nobis in animo*, Rzym 1974.

– Adhortacja apostolska *Paterna cum benevolentia*, Rzym 1974.

– Adhortacja apostolska *Postrema sessio*, Rzym 1965.

– Adhortacja apostolska *Quinque iam anni*, Rzym 1970.

– Adhortacja apostolska *Recurrrens mensis october*, Rzym 1969.

- Adhortacja apostołska *Signum magnum*, Rzym 1967.
- Encyklika *Christi Matri Rosarii*, Rzym 1966.
- Encyklika *Ecclesiam suam*, Rzym 1964.
- Encyklika *Humanae vitae*, Rzym 1968.
- Encyklika *Mense maio*, Rzym 1965.
- Encyklika *Mysterium fidei*, Rzym 1965.
- Encyklika *Populorum progressio*, Rzym 1967.
- Encyklika *Sacerdotalis caelibatus*, Rzym 1967.
- List do sekretarza stanu kardynała J. Villota *W sprawie celibatu kapłańskiego*, Watykan. 02.02.1970 r., [w:] TENŻE, *Kapłaństwo dzisiaj. Wybór przemówień*, oprac. E. WERON, Poznań–Warszawa 1978, s. 53–58.
- Orędzie *Jeśli chcesz pokoju, broń życia* (01.01.1977), Watykan, 08.12.1976 r., [w:] TENŻE, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 86–94.
- Orędzie *Jeśli pragniesz pokoju, pracuj na rzecz sprawiedliwości* (01.01.1972), Watykan, 08.12.1971 r., [w:] TENŻE, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 53–57.
- Orędzie *Każdy człowiek jest moim bratem* (01.01.1971), Watykan, 14.11.1970 r., [w:] TENŻE, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 47–52.
- Orędzie *Odrzucamy przemoc, popieramy pokój* (01.01.1978), Watykan, 08.12.1977 r., [w:] TENŻE, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 95–103.
- Orędzie *O uroczystym obchodzeniu „Dnia Pokoju”* (01.01.1968), Watykan, 08.12.1967 r., [w:] TENŻE, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 29–34.
- Orędzie *Pojednanie – drogą do pokoju* (01.01.1975), Watykan, 08.12.1974 r., [w:] TENŻE, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 72–78.

- Orędzie *Pokój jest możliwy* (01.01.1973), Watykan, 08.12.1972 r., [w:] TENŻE, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 58–65.
- Orędzie *Pokój zależy również od ciebie* (01.01.1974), Watykan, 08.12.1973 r., [w:] TENŻE, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 66–71.
- Orędzie *Prawdziwy oręż pokoju* (01.01.1976), Watykan, 18.10.1975 r., [w:] TENŻE, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 79–85.
- Orędzie *Rozwój praw człowieka – drogą do pokoju* (01.01.1969), Watykan, 08.12.1968 r., [w:] TENŻE, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 35–40.
- Orędzie *Samowychowanie do pokoju poprzez pojednanie* (01.01.1970), Watykan, 30.11.1969 r., [w:] TENŻE, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 41–46.
- Przemówienie na zakończenie III Sesji Soboru Watykańskiego II – 21 XI 1964 r. *Ogłaszam Maryję – Matką Kościoła*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/przemowienia/maryja_matka_21111964.html (dostęp: 14.10.2019).
- Przemówienie podczas audiencji generalnej *Eucharystia – tajemnica wiary*, Watykan 24.05.1967 r., https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/audiencje/ag_24051967.html (dostęp: 25.04.2019).
- Przemówienie wygłoszone przed odmówieniem modlitwy Anioł Pański *Celibat – to wielka sprawa*, Watykan, 01.02.1970 r., [w:] PAWEŁ VI, *Kapłaństwo dzisiaj. Wybór przemówień*, oprac. E. WERON, Poznań–Warszawa 1978, s. 52–53.

II. Źródła dalsze

a) Nauczanie papieskie

- BENEDYKT XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, Rzym 2009.
- Encyklika *Deus caritas est*, Rzym 2005.
 - List apostolski *Porta fidei*, Rzym 2011.
- FRANCISZEK, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, Rzym 2013.
- Orędzie *Braterstwo podstawą i drogą do pokoju* (01.01.2014), Watykan, 08.12.2013 r., <https://papiez.wiara.pl/doc/1811682.Braterstwo-podstawa-i-droga-do-pokoju> (dostęp: 06.02.2019).
 - Orędzie *Budujmy świat wolny od przemocy* (01.01.2017), Watykan, 08.12.2016 r., <https://papiez.wiara.pl/doc/3595971.Budujmy-swiat-wolny-od-przemocy/4> (dostęp: 06.02.2019).
 - Orędzie *Dobra polityka służy pokojowi* (01.01.2019), Watykan, 08.12.2018 r., <https://papiez.wiara.pl/doc/5226021.Dobra-polityka-sluzy-pokojowi> (dostęp: 06.02.2019).
- JAN XXIII, Encyklika *Mater et Magistra*, Rzym 1961.
- Encyklika *Pacem in terris*, Rzym 1963.
- JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, Rzym 1979.
- Adhortacja apostolska *Christifideles laici*, Rzym 1988.
 - Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Rzym 1981.
 - Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, Rzym 1992.
 - Adhortacja apostolska *Reconciliatio et penitentia*, Rzym 1984.
 - Adhortacja apostolska *Redemptionis donum*, Rzym 1984.
 - Adhortacja apostolska *Vita consecrata*, Rzym 1996.
 - Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, Rzym 2003.
 - Encyklika *Redemptor hominis*, Rzym 1979.
 - Encyklika *Redemptoris missio*, Rzym 1990.
 - Encyklika *Sollicitudo rei socialis*, Rzym 1987.
 - Encyklika *Veritatis splendor*, Rzym 1993.
 - List apostolski *Dominicae canae*, Rzym 1980.
 - List apostolski *Rosarium Virginis Mariae*, Watykan 2002.
 - List apostolski z okazji pięćdziesiątej rocznicy wybuchu II wojny światowej, Watykan, 27.08.1989 r., [w:] *O życie godne człowieka*, red. B. BEJZE, Warszawa 1990, s. 108–117 (*W nurcie zagadnień posoborowych*, 19).

- List do kapłanów na Wielki Czwartek *Kapłaństwo służebne*, Rzym, 08.04.1979 r.
- List do Rodzin *Gratissimam sane*, Rzym 1994.
- *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich. Odkupienie ciała i sakramentalność małżeństwa*, Watykan 1986.
- Orędzie *Chcesz służyć sprawie pokoju – szanuj wolność* (01.01.1981), Watykan, 08.12.1980 r., [w:] PAWEŁ VI, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 123–133.
- Orędzie *Nie ma pokoju bez sprawiedliwości, nie ma sprawiedliwości bez przebaczenia* (01.01.2002), Watykan, 08.12.2001 r., [w:] <https://papiez.wiara.pl/doc/378729.Nie-ma-pokoju-bez-sprawiedliwosci-nie-ma-sprawiedliwosci-bez/4> (dostęp: 05.02.2019).
- Orędzie *Osiągniemy pokój wychowując do pokoju* (01.01.1976), Watykan, 08.12.1978 r., [w:] PAWEŁ VI, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 104–114.
- Orędzie *Pokój – dar Boga powierzony ludziom* (01.01.1982), Watykan, 08.12.1981 r., [w:] PAWEŁ VI, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 134–147.
- Orędzie *Pokój z Bogiem Stwórcą, pokój z całym stworzeniem* (01.01.1990), Watykan, 08.12.1989 r., <https://papiez.wiara.pl/doc/378717.Pokoj-z-Bogiem-Stworca-pokoj-z-calym-stworzeniem-1990> (dostęp: 05.02.2019).
- Orędzie *Prawda siłą pokoju* (01.01.1980), Watykan, 08.12.1979 r., [w:] PAWEŁ VI, JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym 1985, s. 115–122.
- Orędzie *Przebacz, a zaznasz pokoju* (01.01.1997), Watykan, 08.12.1996 r., <https://papiez.wiara.pl/doc/378724.Przebacz-a-zaznasz-pokoju-1997> (dostęp: 29.05.2020).
- Orędzie *Rodzina źródłem pokoju dla ludzkości* (01.01.1994), Watykan, 08.12.1993 r., <https://papiez.wiara.pl/doc/378721.Rodzina-zrodlem-pokoju-dla-ludzkosci-1994/2> (dostęp: 05.02.2019).
- Orędzie *Rozwój i solidarność: dwie drogi wiodące do pokoju* (01.01.1987), Watykan, 08.12.1986 r., <https://papiez.wiara.pl/doc/378714>.

- Rozwoj-i-solidarnosc-dwie-drogi-wiodace-do-pokoju-1987/8 (dostęp: 05.02.2019).
- Orędzie *Wierzący zjednoczeni w budowaniu pokoju* (01.01.1992), Watykan, 08.12.1991 r., <https://papiez.wiara.pl/doc/378719.Wierzacy-zjednoczeni-w-budowaniu-pokoju-1992> (dostęp: 05.02.2019).
 - Orędzie *Zawsze aktualne zadanie: Wychowywać do pokoju* (01.01.2004), Watykan, 08.12.2003 r., <https://papiez.wiara.pl/doc/378731.Zawsze-aktualne-zadanie-Wychowywac-do-pokoju-2004/2> (dostęp: 05.02.2019).
 - *Prawo do życia dał im Bóg w dziedzictwo*, [w:] *Dar ludzkiego życia – Humanae vitae donum. W dwudziestą rocznicę ogłoszenia encykliki „Humanae vitae”*, red. K. MAJDAŃSKI, T. STYCZEŃ, Lublin 1991, s. 37–66.
 - *Wierzę w Kościół jeden, święty, powszechny i apostołski*, Città del Vaticano 1996.
- LEON XIII, Encyklika *Rerum novarum*, Rzym 1891.

b) Dokumenty Kościoła

Katechizm Kościoła katolickiego, Poznań 1994.

Katechizm Kościoła katolickiego. Corrigenda, Poznań 1998.

Kodeks prawa kanonicznego, Rzym 1983.

KONGREGACJA DLA ZAKONÓW I INSTYTUTÓW ŚWIECKICH, Instrukcja o odnowie formacji zakonnej *Renovationis causam*, Rzym 1969.

KONGREGACJA DO SPRAW WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Wskazania wychowawcze dla formacji do celibatu kapłańskiego*, Rzym 1974.

KONGREGACJA NAUKI WIARY, Instrukcja o szacunku dla rodzącego się życia ludzkiego i o godności jego przekazywania *Donum vitae*, Rzym 1987.

PAPIESKA RADA IUSTITIA ET PAX, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005.

SOBÓR WATYKAŃSKI I, Konstytucja dogmatyczna o wierze katolickiej *Dei Filius*, Rzym 1870.

SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002.

III. Opracowania

- Adamczyk D., *Ku pełni człowieczeństwa. Pedagogiczno-religijne przesłanie encyklik Jana Pawła II*, Radom 2016.
- *Ku pełni miłości. Społeczno-religijne przesłanie adhortacji apostolskich Jana Pawła II*, Kraków 2018.
- *Powołanie do małżeństwa w świetle adhortacji apostolskiej „Familiaris consortio” Jana Pawła II*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 4 (2007), s. 17–28.
- APOSTOLI A., *Celibat – wezwanie do miłości*, tłum. A. Nowak, B. Śmietana, Kraków 2005.
- AUGUSTYN J., *Celibat. Aspekty pedagogiczne i duchowe*, Kraków 2002.
- BALTER L., „Święty Kościół powszechny”, „Communio” 1 (9) 1989, s. 3–15.
- BARTOSZEK A., *Komplementarność celibatu kapłańskiego i życia małżeńsko-rodzinnego. Refleksja teologiczna*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 2 (43) 2010, s. 317–332.
- CZAJKOWSKI M., *Pokój. Aspekt biblijny*, [w:] *Katolicyzm A–Z*, red. Z. PAWLAK, Poznań 1994, s. 314–315.
- DEC I., *Kościół ewangelizowany i ewangelizujący*, [w:] *Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej*, red. D. OSTROWSKI, Świdnica 2014, s. 19–29.
- DERDZIUK A., *Teologia radości*, [w:] *Radość chrześcijańska*, red. A. DERDZIUK, Lublin 1999, s. 13–40.
- DOMAGALSKI Z., *Małżeństwo darem i wezwaniem*, Gniezno 1992.
- DROZD J., *Maryja w roku kościelnym*, Warszawa–Kraków 1990.
- DROŹDŹ B., *Dookreślenie dialogu kościelnego. Przyczynek pastoralno-znaczeniowy*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 1 (10) 2011, s. 64–76.
- DUDEK J., *Odpowiedzialne rodzicielstwo*, [w:] *Przygotowanie do małżeństwa. „Przyszłość ludzkości idzie przez rodzinę”*, red. W. SZEWCZYK, Warszawa 1993, s. 145–154.
- DYK S., *Duch, słowo, Kościół. Biblijny model ewangelizacji*, Lublin 2007.
- *Nowa ewangelizacja. Konkretne wezwanie*, Gubin 2015.
- GRANAT W., *Kościół*, [w:] *Katolicyzm A–Z*, red. Z. PAWLAK, Poznań 1994, s. 213.

- *Kościół. Aspekt teologii dogmatycznej. Tajemnica Kościoła*, w: *Katolicyzm A-Z*, red. Z. PAWŁAK, Poznań 1994, s. 214–224.
- HAUKE M., *Eucharystia: źródło i szczyt życia chrześcijańskiego. Encyklika „Ecclesia de Eucharistia” – 17 IV 2003*, [w:] *Jan Paweł II teolog. Komentarze do encyklik*, red. G. BORGONOVO, A. CATTANEO, przeł. E. AUGUSTYN, R. CIELICKI, Warszawa 2009, s. 275–294.
- JURCZYK B., *Upomnienie braterskie*, https://www.centrumjp2.pl/wikijp2/index.php?title=Upomnienie_braterskie (dostęp: 27.10.2019).
- KACZYŃSKI K., *Pokój – centrum pasterskiego zaangażowania Pawła VI*, „Seminare” 16 (2000), s. 549–562.
- KASPER W., *Kościół katolicki. Istota, rzeczywistość, posłannictwo*, przeł. G. RAWSKI, Kraków 2014.
- KMIECIK A., *Posyłam was. Misja Chrystusa Odkupiciela powierzona Kościołowi*, Warszawa 1995.
- KOCH K., *Kościół dokąd zmierzasz?*, tłum. R. BIEL, Lublin 2014.
- KOMISJA EPISKOPATU DO SPRAW REALIZACJI SOBORU WATYKAŃSKIEGO II, *Nauka Soboru Watykańskiego II (w zarysie)*, Poznań 1975.
- KONDZIELA J., *Jana Pawła II teologia pokoju*, [w:] *Teologia pokoju*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Niepokalanów 1988, s. 97–108.
- KRUCINA J., *Ewangelizacja – odnowione imię całej działalności Kościoła*, [w:] *Ewangelizacja*, red. J. KRUCINA, Wrocław 1980, s. 55–76.
- KUCZA G., *Personalistyczny wymiar Eucharystii*, [w:] *Eucharystia w życiu Kościoła*, red. A. ŻADŁO, Katowice 2005, s. 74–83.
- KUDASIEWICZ J., *Manifest misyjny Jezusa (Mt 28,16–20)*, „Ethos” 1/2 (13) 2000, s. 52–60.
- *Teksty ustanowienia Eucharystii*, [w:] *Biblia o Eucharystii*, red. S. SZYMIK, Lublin 1997, s. 63–82.
- *Geneza adhortacji „Marialis cultus”*, „Salvatoris Mater” 3 (6) 2004, s. 267–289.
- KURAS B., *O chrześcijańskiej czystości. Podstawy biblijne*, Kraków 2001.
- LAETITIA M., *Tajemnica radości*, tłum. T. JANIA, Kraków 1993.
- LANGKAMMER H., *Teologia Eucharystii. Wymowa tekstów biblijnych*, Opole–Kłodzko 1997.
- LEWEK A., *Nowa ewangelizacja w duchu Soboru Watykańskiego II*, t. 1, Katowice 1995.

- ŁUKASZUK T.D., *Chrystologiczna zasada odnowy kultu maryjnego*, [w:] *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI Marialis cultus na temat rozwoju należycie pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1991, s. 167–189.
- MACHNIAK J., *Chrześcijanin wobec... czystości, dziewictwa, celibatu*, Kraków 2003.
- MARTINEZ S., *Chrystus leczy radością. Otwórz się na uzdrawiające działanie modlitwy. Poznaj chrystoterapię radości!*, przeł. W. SZYMONA, Kraków 2011.
- MOJEK S., *Rodzina w służbie życia*, [w:] *Człowiek – Miłość – Rodzina*, red. J. NAGÓRNY, K. JEŻYNA, Lublin 1999, s. 117–142.
- NAPIÓRKOWSKI A., *Kościół w Maryi, Maryja w Kościele*, Kraków–Kielce 2016.
- *Reforma i rozwój Kościoła. Duch Boży i instytucja*, Kraków 2012.
- NAPIÓRKOWSKI S.C., *Jak czcić Matkę Bożą?*, Niepokalanów 1984.
- „*Marialis cultus*” – wielka karta „pobożności maryjnej”, [w:] *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI Marialis cultus na temat rozwoju należycie pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1991, s. 67–80.
- NEUEN P., P.M. ZULEHNER, *Zrozumieć Kościół. Eklezjologia praktyczna*, przeł. A. KALBARCZYK, Poznań 2016.
- NOWACKI W., *Formacyjny wymiar ewangelizacji w dokumentach Magisterium Kościoła*, w: *Ewangelizować czy katechizować?*, red. S. DZIEKOŃSKI, Warszawa 2002, s. 145–159.
- NOWAK S., *Modlitwa różańcowa w adhortacji Pawła VI „Marialis cultus”*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 27 (1974), s. 271–275.
- NOWAK W., *Liturgiczna droga odnowy w polskim kulcie maryjnym*, [w:] *Recepcja Marialis cultus w Polsce*, red. J. KUMALA, Licheń 2004, s. 217–241.
- ORCHOWSKI J., *Maryja szkołą różańca*, Sandomierz 2002.
- OZORKA F., *Treść przysięgi małżeńskiej – „ślubuję Ci uczciwość małżeńską”*, [w:] *Przygotowanie do małżeństwa. „Przyszłość ludzkości idzie przez rodzinę”*, red. W. SZEWCZYK, Warszawa 1993, s. 139–144.
- PAGACZ M., *Życie konsekrowane znakiem nadziei dla współczesnego świata w nauczaniu Kościoła od Soboru Watykańskiego II*, Kraków 2019.

- PAŁYS Z., *Rozwój teologii konsekracji zakonnej. Studium historyczno-teologiczne od Vaticanum II do Vita consecrata Jana Pawła II*, Kraków 2008.
- PARZYSZEK C., *Istota życia konsekrowanego*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 3 (24) 2014, s. 167–204.
- PERZ A., *Radość w życiu chrześcijanina*, [w:] *Powołanie i służba. Księga jubileuszowa ku czci Biskupa Mieczysława Jaworskiego w 70. rocznicę urodzin*, red. K. GURDA, T. GACIA, Kielce 2000, s. 254–265.
- PIASECKI P., *Charyzmatyczna natura apostołskiej wspólnoty życia konsekrowanego*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 11 (2001), s. 133–152.
- PIERSKAŁA R., *Kult eucharystyczny poza Mszą świętą*, [w:] *Refleksja nad encykliką „Ecclesia de Eucharistia vivit” o Eucharystii w życiu Kościoła*, red. S. CICHY, Katowice 2004, s. 69–84.
- PRADO FLORES J.H., *Nowi ewangelizatorzy dla Nowej Ewangelizacji*, przeł. B. JAKUBOWSKI, Poznań 2013.
- ROJEK M., *Kult Najświętszej Eucharystii w świetle „Mysterium fidei”*, [w:] *Eucharystia drogą do wieczności*, red. D. DZIADOSZ, Przemyśl 2005, s. 312–332.
- ROSIK M., *Biblijna odnowa kultu maryjnego w Polsce*, [w:] *Recepcja Marialis cultus w Polsce*, red. J. KUMALA, Licheń 2004, s. 195–215.
- SCHÖNBORN C., *Pokarm życia. Tajemnica Eucharystii*, tłum. B. WIDŁA, Warszawa 2006.
- SIECZKA M., *Misterium życia zakonnego w nauczaniu Jana Pawła II*, „Studia Teologiczne. Białystok, Drohiczyn, Łomża” 12 (1994), s. 289–308.
- SIELEPIN A., *Eucharystia – „przedziwny” sakrament*, w: *Eucharystia w życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2005, s. 300–315.
- SIKORSKI T., *Pokój. Aspekt moralno-etyczny*, [w:] *Katolicyzm A–Z*, red. Z. PAWLAK, Poznań 1994, s. 315.
- SIUDY T., *Eklezjologiczna zasada odnowy kultu maryjnego*, [w:] *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI Marialis cultus na temat rozwoju należycie pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1991, s. 221–234.
- SIWAK W., *Maryja w tajemnicy Chrystusa w polskim kulcie maryjnym*, [w:] *Recepcja Marialis cultus w Polsce*, red. J. KUMALA, Licheń 2004, s. 75–148.
- SKRZYDLEWSKI W.B., *Planowanie rodziny – wyzwanie moralne*, Kraków 1998.

- SOBCZYK A.J., *Duchowość zakonna według adhortacji Jana Pawła II „Redemptionis donum”*, „Studia Redemptorystowskie” 11 (2013), s. 261–273.
- SROKA J., *Liturgiczna droga odnowy kultu maryjnego*, [w:] *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI Marialis cultus na temat rozwoju należyście pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1991, s. 285–324.
- *Liturgiczny kult Bogurodzicy normą pobożności maryjnej*, „Anamnesis” 28 (8) 2001/2002, s. 59–73.
- STOLARCZYK I., *Integralne rozumienie postępu i rozwoju*, [w:] *Katolicka nauka społeczna. Podstawowe zagadnienia z życia gospodarczego*, red. J. KUPNY, S. FEL, Katowice 2003, s. 219–234.
- *Postęp i rozwój w nauczaniu społecznym Kościoła*, Tarnów 1998.
- SWEND D., *Krajobraz ewangelizacji współczesnej według Evangelii gaudium*, [w:] *Kościół wobec wyzwań współczesnych*, red. M. JAGODZIŃSKI, J. WOJTKUN, Radom 2015, s. 51–66.
- SZAFRAŃSKI A.L., *Potrzeba odnowy kultu maryjnego*, [w:] *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI Marialis cultus na temat rozwoju należyście pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1991, s. 93–109.
- SZEWC E., *Pokój Chrystusa*, [w:] *Teologia pokoju*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Niepokalanów 1988, s. 25–68.
- ŚRUTWA J., *Chrześcijaństwo a pokój na przestrzeni dziejów*, [w:] *Teologia pokoju*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Niepokalanów 1988, s. 69–84.
- VANIER J., *Odnaleźć pokój*, Kraków 2004.
- WILSKI T., *Trynitarna zasada odnowy kultu maryjnego*, [w:] *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI Marialis cultus na temat rozwoju należyście pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1991, s. 137–166.
- WOJTYŁA K., *Antropologia encykliki „Humanae vitae”*, „Analecta Cracoviensia” 10 (1978), s. 9–28.
- *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 2001.
- *Nauka encykliki „Humanae vitae” o miłości*, „Analecta Cracoviensia” 1 (1969), s. 341–356.
- *Rodzicielstwo a „communio personarum”*, „Ateneum Kapłańskie” 67 (1974), s. 17–31.

- *Rodzina jako „communio personarum”*, „Ateneum Kapłańskie” 66 (1974), s. 347–361.
- WOLLNY H., *Najnowsze dzieje rodzimej czci Matki naszego Zbawiciela*, Opole 1994.
- ŻYNEL A., *Radość*, [w:] *Katolicyzm A–Z*, red. Z. PAWLAK, Poznań 1994, s. 330–331.
- 1 stycznia – Światowy Dzień Pokoju*, <https://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/z-zycia-kosciola/art,8483,1-stycznia-swiatowy-dzien-pokoju.html> (dostęp: 19.01.2019).

IV. Literatura pomocnicza

- *Il celibato di Gesù*, Città del Vaticano 2010.
- ANTONIEWICZ M., *Integralny rozwój człowieka w ujęciu „Caritas in veritate” Benedykta XVI*, „Studia Gnesnensia” 24 (2010), s. 265–277.
- AUGUSTYN J., *Rady ewangeliczne. Nie tylko dla osób zakonnych*, Kraków 2001.
- BADENI J., *O kapłaństwie, celibacie i małżeństwie z rozsądku – z Joachimem Badenim rozmawia Alina Petrowa-Wasilewicz*, Kraków 2008.
- BALLESTRERO A., *Duch Święty jako zasada konsekracji*, „Życie konsekrowane” 1 (6) 1998, s. 13–18.
- BAZZICHI O., *„Caritas in veritate”: całościowy rozwój ludzki*, tłum. P. BORKOWSKI, „Społeczeństwo” 1 (21) 2011, s. 171–179.
- BEŁCH K., *Osoba ludzka centralną wartością w społeczności*, „Personalizm” 10 (2006), s. 79–92.
- BIEDRZYCKI T., *25 lat po encyklice „Sollicitudo rei socialis” Jana Pawła II*, „Studia Gdańskie” 30 (2012), s. 151–160.
- BIELA B., *Koinonia a nowa ewangelizacja*, „Roczniki Teologiczne” 8 (2005), s. 309–327.
- BLACHNICKI F., *Nam została powierzona Ewangelia*, Kraków 2007.
- BOROS L., *Doświadczenie Boga*, tłum. B. TARNAS, Warszawa 1983.
- BOROWIK Z., *Perspektywa nowego chrześcijańskiego humanizmu*, „Społeczeństwo” 6 (19) 2009, s. 691–692.

- BUJAK J., *Historyczne i duchowe aspekty celibatu w Kościele*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 2 (XXXI) 2012, s. 27–38.
- CANTALAMESSA R., *Czystego serca*, tłum. M.A. GOŁĘBIEWSKA, Warszawa 1994.
- Chronologia Synodu Biskupów*, https://opoka.org.pl/biblioteka/D/DA/synod_biskupow.html (dostęp: 25.04.2019).
- COLE B., CONNER P., *Pełnia chrześcijaństwa. Teologia życia konsekrowanego*, tłum. A.M. NOWAK, D. DOWJAT, Poznań 1997.
- COLOMBO P., *Ewangelizacja a promocja ludzka*, „Communio” 6 (2) 1982, s. 60–74.
- DERDZIUK A., *Aretologia konsekrowana czyli cnoty zakonne*, Kraków 2003.
- DESCALZO J.L.M., *Dlaczego warto się radować?*, tłum. E. PALKA, Kraków 2000.
- DURLAK E., *Antropologiczna droga odnowy kultu maryjnego*, [w:] *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI Marialis cultus na temat rozwoju należycie pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1991, s. 405–426.
- FIGURA M., *Nowa ewangelizacja jako centralne zadanie Kościoła*, „Communio” 8 (13) 1993, s. 7–18.
- FILIPIAK M., *Biblijne podstawy teologii małżeństwa i rodziny w Starym Testamencie*, Lublin 1984.
- FIRSZT G., *Życie według rad ewangelicznych*, Kraków 2011.
- FROMM E., *Mieć czy być: duchowe podstawy nowego społeczeństwa*, tłum. J. MIZIŃSKI, Warszawa 1989.
- GAJEK J.S., *Ekumeniczna droga odnowy kultu maryjnego*, [w:] *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI Marialis cultus na temat rozwoju należycie pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1991, s. 325–353.
- GARONNE G.M., *Maryja wczoraj i dziś*, Warszawa 1988.
- GIANELLI A., A. TORNIELLI, *Papieża a wojna. Od pierwszego światowego konfliktu do ataku na Irak*, Kraków 2006.
- GŁUSZAK T., *Elementarne wprowadzenie do lektury encykliki społecznej Benedykta XVI „Caritas in veritate”*, „Studia Gnesnensia” 25 (2011), s. 313–329.

- GOCKO J., *Od „Sollicitudo rei socialis” do „Caritas in veritate”. Solidarność kluczem do kwestii społecznej?*, „Roczniki Teologii Moralnej” 4 (59) 2012, s. 31–43.
- GOGOLA J.W., *Zasady wierności charyzmatowi Założyciela: studium z teologii życia konsekrowanego w świetle dokumentów Kościoła od „Vaticanum II” po „Vita consecrata” na przykładzie charyzmatu terecjańskiego*, Kraków 2000.
- GOŁĄB M., *Czy zakony są jeszcze Kościołowi potrzebne? Duchowość eklezjalna życia konsekrowanego*, Kraków 2002.
- GOYA B., *Psychologia i życie konsekrowane*, tłum. Z. ZIÓŁKOWSKI, Warszawa 2004.
- GROESCHEL B.J., *O odwadze życia w czystości*, tłum. J. WOCIAŁ, Warszawa 1998.
- GUZOWSKI J., *Posoborowa nauka Kościoła katolickiego o rodzinie*, [w:] *Pedagogiczne i teologiczne aspekty życia rodzinnego*, red. P. DUKSA, Olsztyn 2009, s. 95–106.
- HEID S., *Celibat w Kościele pierwotnym. Początki obowiązku wstrzeźliwości dla duchownych na Wschodzie i na Zachodzie*, Tuchów 2000.
- HOMERSKI J., *Idea pokoju w Starym Testamencie*, [w:] *Teologia pokoju*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Niepokalanów 1988, s. 13–24.
- JAGODZIŃSKI M., *Duchowe zagrożenia ewangelizatorów według Ewangelii gaudium*, [w:] *Kościół wobec wyzwań współczesnych*, red. M. JAGODZIŃSKI, J. WOJTKUN, Radom 2015, s. 151–170.
- JĄŁBRZYKOWSKI R., *W górę serca. Nie poddawać się przygnębieniu i zniechęceniu*, Niepokalanów 1947.
- JAMIOŁ P., *Odnowa życia zakonnego w świetle Soboru Watykańskiego II i w nauczaniu magisterium Kościoła*, „Polonia sacra” 31 (75) 2012, s. 59–72.
- JEŻYNA K., *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji. Wezwanie do odnowy Kościoła i świata*, Lublin 2002.
- KEPPLER P.W., *Więcej radości*, tłum. A. KULESZO, Poznań–Warszawa–Wilno–Lublin 1932.
- KICIŃSKI J., *Przekazywać wiarę, wychowywać człowieka*, [w:] *Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej*, red. D. OSTROWSKI, Świdnica 2014, s. 45–53.
- KNABIT L., *O radości*, Kraków 2004.

- KNOTZ K., *Akt małżeński. Szansa spotkania z Bogiem i współmałżonkiem*, Kraków 2001.
- KORCZYŃSKI M., *Duchowe zagrożenia ewangelizatorów według Ewangelii gaudium*, [w:] *Kościół wobec wyzwań współczesnych*, red. M. JAGODZIŃSKI, J. WOJTKUN, Radom 2015, s. 101–108.
- KORNAS-BIELA D., *Czym jest naturalne planowanie rodziny?*, [w:] *Człowiek – Miłość – Rodzina*, red. J. NAGÓRNY, K. JEŻYNA, Lublin 1999, s. 161–180.
- KOT T., *Diabeł boi się ludzi radosnych*, <https://www.zycie-duchowe.pl/art-10070.diabel-boi-sie-ludzi-radosnych.htm> (dostęp: 26.07.2019).
- KOWALCZYK M., *Konsekracja przez profesję rad ewangelicznych*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 2 (10) 2015, s. 7–32.
- KOWALCZYK S., *Człowiek a społeczność. Zarys filozofii społecznej*, Lublin 2005.
- *Personalistyczne podstawy rozwoju w encyklice „Sollicitudo rei socialis”, „Colloquium Salutis” 23–24 (1991–1992)*, s. 121–134.
- KRUCINA J., *Dobro wspólne. Teoria i jej zastosowanie*, Wrocław 1972.
- *Od optymizmu „Populorum progressio” do troski „Sollicitudo rei socialis”, „Ethos” 3–4 (11–12) 1990*, s. 307–317.
- *Związki między sprawiedliwością społeczną a misją Kościoła*, [w:] *Ewangelizacja*, red. J. KRUCINA, Wrocław 1980, s. 347–366.
- KUBACKI Z., *Smutki i radości Jezusa*, <https://www.zycie-duchowe.pl/art-18418.smutki-i-radosci-jezusa.htm> (dostęp: 26.07.2019).
- KUBIK W., *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Kraków 1990.
- KUDASIEWICZ J., *Kult Ojca w Duchu i prawdzie a szczególna cześć Maryi*, [w:] *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI Marialis cultus na temat rozwoju należytego pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1991, s. 259–284.
- KWIATKOWSKI D., *Kult adoracji eucharystycznej źródłem autentycznych chrześcijańskich postaw moralnych*, „Teologia i Moralność” 2 (12) 2017, s. 259–272.
- LUCAS J., *Radość życia*, tłum. J. LIPKOWSKI, Warszawa 1934.
- ŁUCZAK H., *Odpowiedzialność chrześcijańska*, Wrocław 1992.
- *Świadectwo chrześcijańskie*, Warszawa 1990.

- ŁUŻYŃSKI W., *Chrześcijańska inspiracja w życiu społecznym. Refleksje na podstawie encykliki „Caritas in veritate”*, „Studia Gnesnensia” 26 (2012), s. 187–199.
- MACIOŁKA M., *Ewangelizacja*, [w:] *Katolicyzm A–Z*, red. Z. PAWLAK, Poznań 1994, s. 115–117.
- MAJKA J., *Świadectwo chrześcijańskie jako element ewangelizacji*, [w:] *Ewangelizacja*, red. J. KRUCINA, Wrocław 1980, s. 77–97.
- MARTIN F., „Mężczyznę i niewiastę stworzył ich”: *teologiczne orędzie Rdz 1*, „Communio” 1 (1996), s. 71–78.
- MARX R., *Kształtować globalizację w odpowiedzialnej wolności. Wokół encykliki społecznej papieża Benedykta XVI*, „Homo Dei” 4 (79) 2010, s. 11–23.
- MEISSNER K., *Odpowiedzialne rodzicielstwo i odpowiedzialność rodzicielska*, <http://mateusz.pl/okarol/odpowiedzialnerodzicielstwo.htm> (dostęp: 27.01.2014).
- MICHALIK J., *List do Kapłanów, Diakonów i Alumnów O wartości kapłańskiego celibatu* (04.11.2008), Brzesko [b.r.w.].
- MICHEL K.G., *Etyka konsumpcji*, [w:] *Katolicka nauka społeczna. Odstawowe zagadnienia z życia gospodarczego*, red. J. KUPNY, S. FEL, Katowice 2003, s. 119–127.
- MICKIEWICZ F., *Rola krzyża w zbawczym dziele Boga w teologii św. Pawła*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 3 (LXV) 2012, s. 234–241.
- MISIUREK J., *Duchowość eucharystyczna*, [w:] *Jezus eucharystyczny*, red. M. RUSECKI, M. CISŁO, Lublin 1997, s. 277–290.
- MURAWSKI R., *Stosunek ewangelizacji do katechezy w dziejach katechezy*, [w:] *Ewangelizować czy katechizować?*, red. S. DZIEKOŃSKI, Warszawa 2002, s. 11–22.
- NADOLSKI B., *Kultyczny wymiar Eucharystii*, [w:] *Jezus eucharystyczny*, red. M. RUSECKI, M. CISŁO, Lublin 1997, s. 189–199.
- NAGÓRNY J., *Małżeństwo i rodzina jako „communio personarum”*, [w:] *Człowiek – Miłość – Rodzina*, red. J. NAGÓRNY, K. JEŻYNA, Lublin 1999, s. 85–116.
- *Solidarność i sprzeciw u podstaw uczestnictwa w życiu społecznym. Refleksja nad społecznym nauczaniem Jana Pawła II ze szczególnym uwzględnieniem adhortacji „Christifideles laici”*, „Roczniki Teologiczne” 3 (1991/1992), s. 7–23.

- NITECKI F., *Idea solidarności w nauczaniu Jana Pawła II*, „Chrześcijanin w świecie” 1 (21) 1989, s. 1–21.
- OFFMAŃSKI A., *Model katechezy ewangelizacyjnej w dokumentach Kościoła*, [w:] *Ewangelizować czy katechizować?*, red. S. DZIEKOŃSKI, Warszawa 2002, s. 53–72.
- OLEJNIK S., *Teologia moralna życia osobistego*, Włocławek 1999.
- PACIOREK A., *Eucharystia jako ofiara*, [w:] *Jezus eucharystyczny*, red. M. RUSSECKI, M. CISŁO, Lublin 1997, s. 115–130.
- PARZYSZEK C., *Nowa ewangelizacja drogą do odnowy współczesnego świata*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzescie” 1–2 (20) 2013, s. 203–218.
- *Treść pojęcia „nowa ewangelizacja” według Jana Pawła II*, „Kultura–Media–Teologia” 2 (2) 2010, s. 135–151.
- PASTUSZKO M., *Pojęcie Najświętszej Eucharystii (kan. 897)*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 5 (2006), s. 107–122.
- PASZKOWSKA T., *Misterium życia konsekrowanego – wyzwania i nadzieje naszych czasów*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 1 (XIV) 2015, s. 141–158.
- *Misterium konsekracji osób w perspektywie duchowości Soboru Watykańskiego II*, Lublin 2005.
- PEZZOTTA S., *Kwestia społeczna w encyklice „Caritas in veritate”*, „Społeczeństwo” 6 (19) 2009, s. 827–837.
- PIK M., *Zawsze się radujcie!*, <http://mateusz.pl/wam/poslaniec/0909-2.htm> (dostęp: 26.07.2019).
- PÓŁTORAK K., *Dotrzymać kroku światu i być zaczynem. Odnowa zaangażowania ewangelizacyjnego Kościoła w świetle orędzi Jana Pawła II na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, [w:] *Kościół i media w perspektywie komunikacyjno-pastoralnej*, red. K. ŁUSZCZEK, Szczecin 2008, s. 71–93.
- PRADO FLORES J.H., *Jak ewangelizować ochrzczonych*, przeł. K. SKORULSKI, Łódź 1993.
- PROCHOWNIK Z., *Dziewictwo konsekrowane w Biblii i Tradycji Kościoła katolickiego*, Kraków 1995.
- PRZYCZYNA W., *Teologia ewangelizacji*, Kraków 1992.
- RONDET M., *Celibat ewangeliczny we współczesnym świecie*, tłum. A. KURYŚ Warszawa 1995.
- RUBINKIEWICZ R., *Eucharystia źródłem jedności*, [w:] *Biblia o Eucharystii*, red. S. SZYMIK, Lublin 1997, s. 51–61.

- RYCHLIICKI C., *Kościół widzialnym sakramentem zbawczej jedności*, „Studia Płockie” 11 (1983), s. 39–54.
- SALIJ J., *Ewangelizacja – uwagi elementarne*, „Znak” 10 (44) 1992, s. 4–16.
- SIENKIEWICZ E., *Nowa ewangelizacja w ponowoczesnym świecie*, Szczecin 2015.
- SKIERKOWSKI M., *Jezus jako Zwiastun Ewangelii o królestwie Bożym (ujęcie teologicznofundamentalne)*, [w:] *Ewangelizować czy katechizować?*, red. S. DZIEKOŃSKI, Warszawa 2002, s. 97–131.
- SKOROWSKI H., *Wolność, integracja, solidarność w nauczaniu Jana Pawła II*, Warszawa–Sandomierz 2002.
- SŁOMKA J., *Pokarm i ofiara. Refleksja eucharystyczna wczesnych ojców greckich*, Łódź 2000.
- *Praktyka eucharystyczna w starożytności. Wybrane świadectwa*, [w:] *Eucharystia w życiu Kościoła*, red. A. ŻĄDŁO, Katowice 2005, s. 84–100.
- SŁUPEK R., *Credo et credimus Ecclesiam. Eklezjalność wiary chrześcijańskiej w nauczaniu papieskim przelomu XX i XXI wieku (Jan Paweł II, Benedykt XVI, Franciszek)*, Kraków 2017.
- SOBECZKO H.J., *Pełne i owocne uczestnictwo w Eucharystii*, [w:] *Eucharystia w życiu Kościoła*, red. A. ŻĄDŁO, Katowice 2005, s. 101–123.
- SOCHA J., *Katolicy świeccy a nowa ewangelizacja*, „Studia Gdańskie” 20 (2007), s. 125–137.
- STICKLER A.M., *Il celibato ecclesiastico. La sua storia e i suoi fontamenti teologici*, Napoli 2010.
- STROJNY J., *Kościół – misterium zbawienia*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 8 (1995), s. 173–217.
- STRZESZEWSKI C., *Ewangelizacja a rozwój integralny*, [w:] *Ewangelizacja*, red. J. KRUCINA, Wrocław 1980, s. 339–346.
- SZCZEPANIEC S., *Jezus Chrystus Ewangelizator*, [w:] *Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej*, red. D. OSTROWSKI, Świdnica 2014, s. 75–89.
- Św. Grzegorz VII nieugięty obrońca Kościoła, <https://www.pch24.pl/sw--grzegorz-vii-nieugiety-obronca-kosciola,2854,i.html> (dostęp: 12.04.2019).
- ŚWIERZAWSKI W., *Bierzcie i jedzcie z tego wszyscy. Sakrament Eucharystii*, Wrocław 1984 (*Sakramenty święte*).

- TATAR M., *Misyjne przeobrażenie współczesnego Kościoła według Evangelii gaudium*, [w:] *Kościół wobec wyzwań współczesnych*, red. M. JAGODZIŃSKI, J. WOJTKUN, Radom 2015, s. 67–89.
- TOMASIK P., *Ewangelizacja – katecheza – nauczanie religii w szkole. Wyjaśnienie podstawowych terminów*, [w:] *Ewangelizować czy katechizować?*, red. S. DZIEKOŃSKI, Warszawa 2002, s. 23–51.
- TURZYŃSKI P., *Ewangelizacyjna droga piękna według Evangelii gaudium*, [w:] *Kościół wobec wyzwań współczesnych*, red. M. JAGODZIŃSKI, J. WOJTKUN, Radom 2015, s. 171–182.
- WACH A., *Upomnienie braterskie*, <https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TS/gk201102-upomnienie.html> (dostęp: 26.10.2019).
- WAL J., *Kultura dialogu*, Kraków 2012.
- *Rola dialogu w życiu Kościoła*, [w:] *Teologia pastoralna*, t. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*, red. R. KAMIŃSKI, Lublin 2000, s. 188–203.
- WESOŁY W., *Idea dobra wspólnego w encyklikach społecznych*, „Forum Teologiczne” 11 (2010), s. 113–125.
- WOJTKIEWICZ K., *Radość chrześcijańska a radość hymnu unii europejskiej. Refleksje wokół radości*, [w:] *„Radujcie się w Panu” (Flp 3,1). Od radośnej przyjaźni do historycznego Jezusa*, red. C. KORZEC, S. MACKIEWICZ, Szczecin 2014, s. 159–168.
- WOJTYŁA K., *Osoba i czyn*, Kraków 1985.
- *Osoba – podmiot i wspólnota*, „Roczniki Filozoficzne” 2 (24) 1976, s. 5–39.
- *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*, Kraków 1988.
- WORONOWSKI F., *O nowy ład ludzkiego bytowania. Moja osoba, misja Kościoła, naród i państwo, polityka*, Łomża 1996.
- WÓJCIK S., *Celibat*, [w:] *Katolicyzm A–Z*, red. Z. PAWLAK, Poznań 1994, s. 45–46.
- WÓJCIK T.S., *Uwrażliwienie ekumeniczne polskiego kultu maryjnego*, [w:] *Recepcja Marialis cultus w Polsce*, red. J. KUMALA, Licheń 2004, s. 243–254.
- WSZOŁEK M., *Pneumatyczna zasada odnowy kultu maryjnego*, [w:] *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI Marialis cultus na temat rozwoju należycie pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1991, s. 191–220.

- WUWER A., *Bezrobocie jako wyzwanie dla solidarności społecznej*, [w:] *Katolicka nauka społeczna. Odstawowe zagadnienia z życia gospodarczego*, red. J. KUPNY, S. FEL, Katowice 2003, s. 55–75.
- *Kwestia społeczna w nauczaniu papieży*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/IK/czym_jest_kns4.html (dostęp: 10.11.2018).
- Wyjątkowość Kościoła katolickiego*, red. A. NAPIÓRKOWSKI, Kraków 2018.
- ZWOLIŃSKI A., *Wojna – wybrane zagadnienia*, Kraków 2003.
- ŻELEŹNIK T., *Rozwój*, [w:] *Słownik katolickiej nauki społecznej*, red. W. PIWOWARSKI, Warszawa 1993, s. 147–148.

V. Pomoce leksykograficzne

- Encyklopedia katolicka*, t. 3–4, red. R. ŁUKASZYK, L. BIEŃKOWSKI, F. GRYGLEWICZ, Lublin 1995.
- Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. KAMIŃSKI, W. PRZYGODA, M. FIAŁKOWSKI, Lublin 2006.
- Słownik Teologii Biblijnej*, red. X. LEON-DUFOUR, tłum. i oprac. K. ROMANIUK, Poznań 1990, s. 845–849.

Wstęp

Człowiek jako osoba ludzka podlega rozwojowi. Ów proces dokonuje się w wymiarach: indywidualnym, osobowościowym, osobistym, ale również społecznym. Pogłębiona refleksja nad ludzką egzystencją prowadzi do wniosku, iż życie człowieka i jego postępowanie powinno stawać się coraz pełniejsze. Zmierzając ku pełni rozwoju, człowiek potrzebuje motywacji i wsparcia. W ten obszar refleksji wpisuje się również nauczanie papieża Pawła VI.

Paweł VI podejmuje kwestie ówczasnie ważkie w Kościele i w świecie. Myśl społeczno-formacyjna papieża zawarta jest zwłaszcza w najważniejszych dokumentach jego pontyfikatu, jakimi są encykliki i adhortacje apostolskie. W nich wskazuje na problemy społeczne, ukazuje zagadnienia trudne, kontrowersyjne, podając w nauczaniu podejście od strony doktryny chrześcijańskiej, zachęca do podejmowania działań w naglących potrzebach Kościoła. Te idee nie tracą na aktualności również w czasach współczesnych.

Podczas swojego pontyfikatu Paweł VI napisał siedem encyklik i dziesięć adhortacji apostolskich. W kolejności chronologicznej są to:

Encyklika *Ecclesiam suam* (Rzym, 6 sierpnia 1964 r.).

Encyklika *Mense maio* (Rzym, 29 kwietnia 1965 r.).

Encyklika *Mysterium fidei* (Rzym, 3 września 1965 r.).

Adhortacja apostolska *Postrema sessio* (Rzym, 4 listopada 1965 r.).

Encyklika *Christi Matri Rosarii* (Rzym, 15 września 1966 r.).

Encyklika *Populorum progressio* (Rzym, 23 marca 1967 r.).

Adhortacja apostolska *Signum magnum*, Rzym, 13 maja 1967.
Encyklika *Sacerdotalis caelibatus* (Rzym, 21 czerwca 1967 r.).
Encyklika *Humanae vitae* (Rzym, 25 lipca 1968 r.).
Adhortacja apostolska *Recurrrens mensis october* (Rzym, 7 października 1969 r.).
Adhortacja apostolska *Quinque iam anni* (Rzym, 8 grudnia 1970 r.).
Adhortacja apostolska *Evangelica testificatio* (Rzym, 29 czerwca 1971 r.).
Adhortacja apostolska *Marialis cultus* (Rzym, 2 lutego 1974 r.).
Adhortacja apostolska *Nobis in animo* (Rzym, 25 marca 1974 r.).
Adhortacja apostolska *Paterna cum benevolentia* (Rzym, 8 grudnia 1974 r.).
Adhortacja apostolska *Gaudete in Domino* (Rzym, 9 maja 1975 r.).
Adhortacja apostolska *Evangelii nuntiandi* (Rzym, 8 grudnia 1975 r.).

Encykliki dotyczą: misji Kościoła (ES), kultu Eucharystii (MF), celibatu kapłańskiego (SC), ale także: popierania rozwoju ludów (PP), zasad moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego (HV), jak również modlitwy do Matki Bożej w maju (*Mense maio*) oraz w październiku (*Christi Matri Rosarii*).

Natomiast adhortacje apostolskie dotyczą: ostatniej sesji II soboru watykańskiego (*Postrema sessio*), potrzeb Kościoła w Ziemi Świętej (*Nobis in animo*), pojednania wewnątrz Kościoła (*Paterna cum benevolentia*), radości chrześcijańskiej (*Gaudete in Domino*), właściwego przekazywania wiary (QiA), ewangelizacji w świecie współczesnym (*Evangelii nuntiandi*), a także czci należnej Matce Bożej i Jej naśladowania (SM), należytego kształtowania i rozwijania kultu Matki Bożej (MC), modlitwy różańcowej w październiku (*Recurrrens mensis october*), jak również wskazań na temat odnowy życia zakonnego (ET).

Istnieją opracowania dotyczące wymienionych dokumentów stanowiące próby charakterystyki zawartej w tych pismach problema-

tyki. Wśród nich warto zwrócić uwagę na te K. Wojtyły¹ dotyczące miłości małżeńskiej mężczyzny i kobiety, I. Stolarczyka² co do integralnego rozumienia rozwoju, K. Kaczyńskiego³ i J. Śrutwy⁴ na temat zagadnienia pokoju, G. Kuczy⁵ i M. Rojka⁶ dotyczące kultu Eucharystii, J. Majki⁷, W. Nowackiego⁸ i C. Strzeszewskiego⁹ na temat dzieła ewangelizacji, J. Augustyna¹⁰ i M. Rondeta¹¹ co do pedagogicznego

¹ Zob. K. WOJTYŁA, *Antropologia encykliki „Humanae vitae”*, „Analecta Cracoviensia” 10 (1978), s. 9–28; TENŻE, *Nauka encykliki „Humanae vitae” o miłości*, „Analecta Cracoviensia” 1 (1969), s. 341–356.

² Zob. I. STOLARCZYK, *Postęp i rozwój w nauczaniu społecznym Kościoła*, Tarnów 1998; TENŻE, *Integralne rozumienie postępu i rozwoju*, [w:] *Katolicka nauka społeczna. Podstawowe zagadnienia z życia gospodarczego*, red. J. KUPNY, S. FEL, Katowice 2003, s. 219–234.

³ Zob. K. KACZYŃSKI, *Pokój – centrum pasterskiego zaangażowania Pawła VI*, „Seminare” 16 (2000), s. 549–562.

⁴ Zob. J. ŚRUTWA, *Chrześcijaństwo a pokój na przestrzeni dziejów*, [w:] *Teologia pokoju*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Niepokalanów 1988, s. 69–84.

⁵ Zob. G. KUCZA, *Personalistyczny wymiar Eucharystii*, [w:] *Eucharystia w życiu Kościoła*, red. A. ŻĄDŁO, Katowice 2005, s. 74–83.

⁶ Zob. M. ROJEK, *Kult Najświętszej Eucharystii w świetle „Mysterium fidei”*, [w:] *Eucharystia drogą do wieczności*, red. D. DZIADOSZ, Przemyśl 2005, s. 312–332.

⁷ Zob. J. MAJKA, *Świadectwo chrześcijańskie jako element ewangelizacji*, [w:] *Ewangelizacja*, red. J. KRUCINA, Wrocław 1980, s. 77–97.

⁸ Zob. W. NOWACKI, *Formacyjny wymiar ewangelizacji w dokumentach Magisterium Kościoła*, [w:] *Ewangelizować czy katechizować?*, red. S. DZIEKOŃSKI, Warszawa 2002, s. 145–159.

⁹ Zob. C. STRZESZEWSKI, *Ewangelizacja a rozwój integralny*, [w:] *Ewangelizacja*, Wrocław 1980, s. 339–346.

¹⁰ Zob. J. AUGUSTYN, *Celibat. Aspekty pedagogiczne i duchowe*, Kraków 2002.

¹¹ Zob. M. RONDET, *Celibat ewangeliczny we współczesnym świecie*, tłum. A. KURYŚ, Warszawa 1995.

aspektu celibatu czy te E. Durlaka¹², J. Kumali¹³, T.D. Łukaszuka¹⁴, S.C. Napiórkowskiego¹⁵ oraz M. Rosika¹⁶ związane z kultem maryjnym. Nie wyczerpują one jednak podejmowanej tematyki. Ciągłe brakuje całościowego opracowania zagadnienia dotyczącego dorastania człowieka do pełni rozwoju w perspektywie społeczno-formacyjnych implikacji w myśli Pawła VI, zawartej w najważniejszych jego dokumentach. Niniejsza książka ma być przyczynkiem do wypełnienia tego braku.

W nauczaniu tego papieża, zwłaszcza w encyklikach i adhortacjach apostolskich, zawartych jest wiele idei o charakterze społeczno-formacyjnym, które stanowią impuls do pogłębionej refleksji nad ludzkim życiem. Kontekstem tych idei jest chrześcijańskie Objawienie i wynikająca z tego koncepcja osoby ludzkiej.

Celem niniejszej książki jest ukazanie wspomnianego wyżej przesłania zawartego w encyklikach i adhortacjach apostolskich Pawła VI oraz konkretnych wskazań dotyczących wzrastania ku pełni rozwoju, będącego powołaniem każdego człowieka. Ta prezentacja ma na celu aspekt wychowawczy, a w tym kontekście także istotne wymiary: personalistyczny, etyczno-moralny, religijny, duchowy. Zwrócenie uwagi na pewne problemy związane z rozwojem człowieka w świetle dok-

¹² Zob. E. DURLAK, *Antropologiczna droga odnowy kultu maryjnego*, [w:] *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI Marialis cultus na temat rozwoju należycie pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1991, s. 405–426.

¹³ Zob. J. KUMALA, *Geneza adhortacji „Marialis cultus”, „Salvatoris Mater”* 3 (6) 2004, s. 267–289.

¹⁴ Zob. T.D. ŁUKASZUK, *Chrystologiczna zasada odnowy kultu maryjnego*, [w:] *Nauczycielka i Matka*, s. 167–189.

¹⁵ Zob. S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Jak czcić Matkę Bożą?*, Niepokalanów 1984; TENŻE, „*Marialis cultus*” – wielka karta „pobożności maryjnej”, [w:] *Nauczycielka i Matka*, s. 67–80.

¹⁶ Zob. M. ROSIK, *Biblijna odnowa kultu maryjnego w Polsce*, [w:] *Recepcja Marialis cultus w Polsce*, red. J. KUMALA, Licheń 2004, s. 195–215.

tryny chrześcijańskiej prowadzi również do budowania przez współczesnych ludzi ładu społecznego z poszanowaniem godności każdej osoby ludzkiej.

Główny problem badawczy niniejszego opracowania sprowadza się do pytania: jakie jest społeczno-formacyjne przesłanie Pawła VI, zawarte w encyklikach i adhortacjach apostolskich, w perspektywie dążenia przez współczesnego człowieka do pełni rozwoju? Jest to dość szeroki problem główny, który doprecyzowują problemy szczegółowe: na czym polega w swej istocie życie człowieka w świetle doktryny chrześcijańskiej? Co Paweł VI uznaje za szczególnie istotne we wzrastaniu człowieka ku pełni życia? Jakie znaczenie ma właściwie pojęta miłość i odpowiedzialne rodzicielstwo dla integralnego rozwoju człowieka? Jakie dla tego rozwoju jest znaczenie pokoju? Jakie znaczenie ma w tym kontekście działalność Kościoła i związane z nią wymagania? Jaką rolę w życiu ludzkim pełni chrześcijańska doktryna dotycząca obecności Chrystusa w Eucharystii? Jaką rolę w kontekście rozwoju człowieka pełni celibat kapłański oraz specyfika życia zakonnego czy kult maryjny? Do czego potrzebna jest człowiekowi chrześcijańska radość? Co jest istotą budowania ładu społecznego i wspólnego dobra w czasach współczesnych? Na ile nauczanie Pawła VI zawarte w jego najważniejszych dokumentach stanowi konkretne wskazanie w kwestii dorastania do pełni rozwoju? Odpowiedzi na te pytania zawarte są w poszczególnych rozdziałach, w których zostają podjęte bardziej szczegółowe aspekty integralnego rozwoju człowieka ujęte w przesłaniu dokumentów papieskich.

Podstawowy materiał źródłowy stanowi, oprócz wspomnianych dokumentów, Pismo Święte. Źródłami dalszymi są związane z nauczaniem papieskim dokumenty Kościoła. Do opracowania niniejszej monografii wykorzystane zostały również opracowania, literatura pomocnicza i pomoce leksykograficzne w zakresie dotyczącym podejmowanej problematyki. Metodą badawczą jest analiza i synteza. Analiza źródeł ma na celu syntetyczne ujęcie podejmowanej tematyki. Zastosowanie metody analizy i syntezy umożliwia zaprezentowa-

nie nauczania Pawła VI zawartego w encyklikach i adhortacjach apostoelskich oraz wyprowadzenie wniosków, a także sugestii dotyczących podejmowanych zagadnień.

Niniejsze opracowanie jest adresowane do szerokiego grona odbiorców, zwłaszcza osób zainteresowanych problematyką wychowania integralnego, w sposób szczególny do nauczycieli, wykładowców na kierunkach teologicznych, humanistycznych i społecznych, pastoralistów, katechetyków i katechetów, ale także do studentów wymienionych kierunków, jak również do autorów podręczników szkolnych i katechetycznych. Jest ona też adresowana do tych, którzy poszukują odpowiedzi na pytania związane z istotą i sensem ludzkiego życia, jego integralnym rozwojem, a także kwestią rozwoju społecznego, solidarnością międzyludzką i budowaniem społeczności, które opiera się na doktrynie chrześcijańskiej.

Na książkę składa się dziesięć rozdziałów. Pierwszy z nich, bazujący na encyklice *Humanae vitae*, dotyczy etyczno-moralnych aspektów przekazywania życia ludzkiego, w tym zasadniczej kwestii dla ludzkiego życia jaką jest miłość. W drugim rozdziale omówiona jest tematyka autentycznego rozwoju człowieka i ludzkiej społeczności na podstawie encykliki *Populorum progressio*. Następnie, w rozdziale trzecim, zawarte jest zagadnienie zaangażowania się na rzecz pokoju, a także kwestia konieczności nieustannego jego budowania. Zagadnienia te Paweł VI prezentuje w dokumentach: *Mense maio*, *Christi Matri Rosarii*, *Recurrrens mensis october* oraz *Nobis in animo*.

Rozdział czwarty dotyczy działalności i odnowy Kościoła w perspektywie dążenia do pełni ludzkiego rozwoju. To zagadnienie jest podjęte w oparciu o następujące dokumenty: *Ecclesiam suam*, *Paterna cum benevolentia* i *Postrema sessio*. W rozdziale piątym, na podstawie encykliki *Mysterium fidei*, omówiony jest temat obecności Chrystusa w Eucharystii.

Ważna dla ludzkiego rozwoju jest też chrześcijańska radość. Tej tematyce poświęcony jest rozdział szósty, opracowany na podstawie adhortacji *Gaudete in Domino*. W siódmym zaś zawarta jest idea

ewangelizacji w świetle adhortacji *Evangelii nuntiandi* oraz *Quinque iam anni*. Rozdział ósmy, na podstawie encykliki *Sacerdotalis caelibatus*, ukazuje sens celibatu. W rozdziale dziewiątym zawarte jest zagadnienie specyfiki życia zakonnego ukazane na podstawie adhortacji *Evangelica testificatio*. Ostatni rozdział książki dotyczy znaczenia kultu maryjnego w osiąganiu pełni rozwoju, które to zagadnienie jest ukazane na podstawie dokumentów *Signum magnum* oraz *Marialis cultus*.